

1827 Navarin savaşının tasvir edildiği bir tablo (İstanbul Deniz Müzesi, Hüsnü Tengüz Albümü)

rihinde "Navarin faciası" diye geçen bu haksız tavır karşısında Osmanlılar müttefiklerden tazminat talep ettiyse de bir sonuç alınmadı (Lutfi, I, 65). Yalnız İngiliz Amiralî Codrington yapılanlardan sorumlu tutularak görevinden azledildi. Navarin, müttefiklerin baskısı ile bir tahliye anlaşması imzalanıncaya kadar İbrâhim Paşa'nın idaresinde kaldı. 29 Ağustos 1828'de Navarin'e gelen bir Fransız ordusu burayı teslim aldı; böylece şehir kesin olarak Türk idaresinden çıkmış oldu.

Navarin'in ikinci defa fethinden hemen sonra eski Midilli nâzırı Hüseyin Efendi tarafından tahriri yapılmıştır (1127/1715). Savaşlardan zarar gören eski Navarin Kalesi'nin iç ve dış hisarlarında tamire muhtaç olan tabya, ev, cami, kilise gibi yerlerin surların uzunluklarının da kaydedildiği bu tahrire göre yeni Navarin Kalesi'nde harap vaziyette 120 hâne, bir kilise, mektep, dükkânlar, mahkeme yerleri, yeniçeri kışlaları bulunuyordu. Kale varoşunda oturan reâyâ otuz hâneye inmişti. Bu sayıma göre yakındaki çiftliklerle beraber Anavarin'de yaşayan reâyâ sayısı 280 hâneye, müslümanlarla beraber bütün nüfus ise yaklaşık 2000 kişiye ulaşıyordu (BA, TD, nr. 880, vr. 13^{a-b}). Navarin'in 1715'te yeniden fethinin ardından kalenin muhafazası için çok miktarda muhafız bırakıldığı görülmektedir. 1129'da (1717) Navarin Kalesi'nde 150 müstahfız, 120'şer sağ ve sol süvari, 300 azeb ve 50 topçu olmak üzere 700 muhafız bulunuyordu. Üç sene sonra bu sayının 500'e indiği, 1134'te (1722) sü-

varilerin kaleden ayrıldığı ve muhafız sayısının 210'a düştüğü anlaşılmaktadır.

1770'teki Rus işgali sırasında hayli zarar gören kalede bu sıralarda 600 Türk, 130 Rum mevcuttu. Bu sayı işgal sonrası nüfusun nasıl dağıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kale 1186'da (1772) Mora Seraskeri Ali Paşa zamanında tamir edildi. Yeni Anavarin Kalesi'ne ait bir tamir keşif defterine göre iç kalede İslâmbol kapısı, Liman kapısı, Uğurum kapısı, Leylek tabyası, Dizdar tabyası, Yüksek tabya, Zindan tabyası, Zeytinli tabya, Top tabyası, Ağa tabyası, Müdevver tabya, Yedi toplu tabyası, Muradına ermiş tabyası, dört karakol, barut ve koltuk cephaneleri, eski cebehâne, tophane, mühimmat mahzenleri, kaptan kulesi, küçük kule, çifte merdiven kulesi, cebeci ve yeniçeri kışlaları, II. Beyazıt Camii, I. Ahmed Camii bulunuyordu. Beyazıt Camii'nin altında üç dükkân, yakınında bir mektep, darı ambarı ve tabuthâne mevcuttu. Burası çatışmalarda tamamen yıkıldığı için aslına uygun biçimde yeniden inşasına karar verildi (BA, KK, nr. 4987). 1211'de (1796) kalede görev yapan muhafız sayısı 180 kadardı. Bugün Navarin / Neokastro bir yerleşim yeri olarak Pylos yönüne kaymış, kasabaya da Pylos denmiştir. Pylos turistik bir kasaba olup nüfusu 2000 dolayındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367, s. 132; nr. 777, s. 3, 8-9, 21-23; nr. 880, vr. 13^{a-b}; BA, D. BŞM., nr. 5369; BA, D. BŞM. BNE, nr. 16093; BA, HH, nr. 31962; BA, MD, nr. 12, hk. 438, 546; nr. 29, hk. 61; nr. 31, hk. 636, 638; BA, KK, nr. 2855, s. 337-342; nr. 4978, s. 13-14; nr. 4979, s. 6-7; nr. 4987; BA, MAD, nr. 93, s. 38-39, 67; nr. 3975; nr. 7547, s. 46-49; BA, YEE, nr. 39/3-1; Şerif el-İdrîsî, *La géographie d'Edrisi* (trc. P. A. Jaubert), Paris 1836, II, 124; *II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* (nşr. İlhan Şahin - Feridun Emece), İstanbul 1994, hk. nr. 110, 136-137, 265; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli-Osmân*, VIII, vr. 94^{a-b}, 96^{a-b}, 97^a; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekai Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, II, 661-665; Selânikî, *Târih*, I, 86-87, 96; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 309-315; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyages en Morée à Constantinople*, Paris 1805, I, 233; IV, 342 vd.; VI, 72-73; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1830, I, 411; Lutfi, *Târih*, I, 65; Gülsün Tanyeli, "Bir Osmanlı Kale-Kentinin Yapımı: Anavarin Örneği", *Prof. Dr. Doğan Kuban'a Armağan* (haz. Zeynep Ahunbay v.dğr.), İstanbul 1996, s. 85-93; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, II, 252, 254; IV, 184; F. Zarinebaf v.dğr., *A Historical and Economic Geography of Ottoman Greece: Southwestern Morea in the 18th Century*, Princeton 2005, tür.yer.; M. Tayyib Gökbilgin, "Navarin", *İA*, IX, 127-135; N. Béés - [A. Savvides], "Navarino", *EI²* (İng.), VII, 1037-1039.

NÂVÛSİYYE

(النواوسية)

Ca'fer es-Sâdık'ın ölümünden (148/765) sonra, onun hayatta bulunduğunu ve ortaya çıkıp dünyaya hâkim olacağını iddia eden Basralı Nâvûs isimli şahsın mensuplarına verilen ad (bk. İMÂMİYYE).

NÂYÎ

(bk. NEY).

NÂYÎ OSMAN DEDE

(bk. OSMAN DEDE, Nâyî).

NAZ

(bk. NİYAZ).

NAZAR

(النظر)

Bir şey hakkında tefekküre dalma, nazari araştırmalar yapma anlamında kelâm ve felsefe terimi (bk. DÜŞÜNME).

NAZAR

(النظر)

Bilinmeyi elde etmek için bilinenleri bir kurala göre sıralama anlamında bir terim (bk. EHL-i NAZAR; İSTİDLÂL).

NAZAR

(النظر)

Bir şeye özenme, imrenme veya kıskançlıkla bakan kimsenin bakışlarıyla zarar verecek şekilde onu etkilemesi.

Sözlükte "bakmak, görmek; düşünmek" anlamındaki *nazar* kelimesi Türkçe'de "beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek" mânasında *nazar etmek* (göz değmek), Arapça'da ise *nazra* (isâbetü'l-ayn) şeklinde kullanılır. Nazar kavramı, daha çok kıskançlık duygusunun eşlik ettiği zarar verici etkiye sahip göz ve bakışla ilişkilendirilse de herhangi bir canlı yahut objeye yönelik hayranlık ve övgü sözleri de etkisi açısından nazar kapsamında görülmüştür.

NAZAR

Eski Sumer, Bâbil, Mısır, Grek ve Roma kültürlerinin yanı sıra Sâmî, Pers, Hint ve çeşitli Avrupa kavimlerini kapsayan geniş bir coğrafya üzerinde hem geçmişte hem günümüzde yer alan bu inanışın başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber milattan önce 4000 yılına kadar gittiği kabul edilir. Ortadoğu, Akdeniz ve Hint- Avrupa bölgelerindeki yaygınlığına rağmen nazar inancının Uzakdoğu, Güney Afrika, Avustralya ve Amerika'nın yerli toplumlarının bilinmediği ve buralara girişinin geç tarihlerde Avrupa kanalıyla gerçekleştiği ileri sürülmüştür. Bu konuda en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Alan Dundes, coğrafi açılamından hareketle nazarın Mezopotamya kökenli bir inanış olduğuna ve su-hayat, kuraklık-ölüm ilişkisi çerçevesine giren bir telakkiye dayandığına işaret eder. Buna göre nazarın en açık etkisi hayat kaynağı olan sıvıyı yok etmek, bedeni veya ruhu kurutmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Meselâ nazara uğrayan bir annenin veya dişi hayvanın sütünün kesilmesi, çocukların hastalanıp ölmesi, ekinlerin ve ağaçların kuruması bu inanca bağlanmıştır. Sıvının koruyucu etkisine yönelik inanç, nazara karşı uygulanan tükürme filinin yanı sıra su veya yağla yapılan vaftiz ve mesh işlemlerinde de görülmektedir (Dundes, s. 259, 266-267, 273-277).

Su-hayat metaforuna paralel biçimde nazarın işleyişinde etkili olan diğer bir unsur da ondan daha evrensel karaktere sahip bulunan kıskançlık duygusu ve buna yönelik korkudur. Zihnin ve ruhun dünyaya açılan penceresi olarak görülen gözün salt kötü etkiye sahip bulunduğu şeklindeki kadim inanıştan hareketle söz konusu eski toplumlarda kıskançlığın zarar verici etkisinin göz vasıtasıyla gerçekleştiği kabul edilmiştir. Buna göre güzel bir şeyi görünce oluşan haset duygusu gözden yayılan ışınlar vasıtasıyla atmosferi kötülükle doldurmakta ve yakında bulunan canlılara veya eşyaya geçmektedir (McCartney, s. 11; Coss, s. 182; Schoeck, s. 194). Bu sebeple eski kültürlerde her türlü hastalık, talihsizlik ve kötü durum, bilhassa âni ölümler bilinçli veya bilinçsizce yapılmış nazarla ilişkilendirilmiştir. Kıskanç göze yönelik atıflar yahudi kutsal metinlerinde, Zerdüştilik literatürü ile Hint atasözlerinde de yer alır (Brav, s. 46-47; Woodburne, s. 56; Donaldson, s. 66).

Nazar, esasen kıskançlık veya beğeni dolu bir bakışla ortaya çıksa da güzel bir insanı yahut bir şeyi tedbirsizce övme sonucunda da oluşabilmektedir. Bazan insanın bu yolla kendine, eşine, çocuklarına ve hay-

vanlarına da zarar vermesi mümkündür. Çeşitli kültürlerde kötü bakış yoluyla karşındakine zarar verme gücü belli kişilerle özdeşleştirilmiş, dolayısıyla nazara büyüye benzer bir fonksiyon yüklenmiştir. Bunun yanı sıra birçok insanın potansiyel olarak nazar gücüne sahip bulunduğu, ayrıca kem gözle zarar vermenin kişinin mutlaka kötü niyetli veya bilinçli oluşuna bağlı olmadığı şeklinde görüşler de mevcuttur (Dundes, s. 259-260; Brav, s. 48-49; Donaldson, s. 69). Kadınlar, özellikle yahudi ve hıristiyan din adamları, normal veya sıra dışı fiziksel özelliklere sahip bulunan kişilerle nazarla ilişkilendirilirken çok güzel, aşırı derecede çirkin, güçlü, iri veya ufak olmak, genellikle yeşil veya mavi göz rengi tabiat üstü veya karanlık güçlerle (cinler, periler, şeytan) bağlantıya işaret sayılmıştır. Bilhassa tek gözü kör veya kambur kişilerin, yılan, tilki, kedi, çekirge gibi iri gözlü hayvanların ve kuyruğunda göze benzer figürler bulunan tavus kuşunun nazar gücüne sahip olduğuna inanılmıştır (ERE, V, 609-610). Öte yandan sırf hayranlıkla yapılan övgülerin de hastalanmaya, tanrıların ya da kem göze sahip insanların kıskançlığına sebebiyet verdiği kabul edilmiştir. Ayrıca nazarın bebeklerin, çocukların ve kadınların (özellikle gelinler ve hamile kadınlar), besili çiftlik hayvanlarının, meyve veren ağaç ve ekinlerin, yeni eşya veya binaların üzerinde etkili olduğuna inanılmıştır.

Nazar inancı, Hint, İran, Arap, yahudi ve Türk kültürlerinin yanı sıra modern Avrupa, bilhassa Akdeniz ve Slav toplumlarında ve Latin Amerika'da hâlâ yaşamaktadır. Nazara karşı alınan tedbirler kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından uygulanan ritüellerden başka bazı yaygın uygulamalar da söz konusudur. Bunların başında Tanrı'nın ismini veya koruyucu birtakım ibareleri zikretmek, belli dua cümlelerini okumak, nazara mâruz kalan kişiye veya şeye tükürmek ya da onu kötülemek ve muska kullanmak gelir. Genellikle muskalar üçe ayrılmıştır: Dikkati kendi üzerine çekerek nazarın etkisini azaltma fonksiyonuna sahip olan ve elbise dışına takılan yahut evlerin görünen yerlerine asılan süslü ve abartılı objeler; nazarı tersine çevirme gücüne sahip olan ve elbise altına giyilen birtakım koruyucu semboller; kutsal metinlerden alınmış dua cümlelerini yahut kabalistik figür, rakam veya büyü formüllerini içeren, kaplanmış olarak boyna asılan, evlerin dışına nakşedilen yazılar (a.g.e., V, 612). Kadınların süs amacıyla taşıdıkları şapka, mücevher, yü-

zük vb. aksesuarlar, savaşçıların başlıklarına ve zırhlarına taktıkları abartılı unsurlar ve tiyatro oyuncularının kullandığı maskelerin kaynağı da muska geleneğine dayandırılmaktadır. Özellikle göz ve el, nal, hilâl, güneş gibi figürler (Dundes, s. 278-280), yılan, balık, tavus, aslan ve kertenkele gibi hayvan tasvirleri işlenmiş ve genellikle gümüşten yapılmış, bazan da vücuda dövme biçiminde nakşedilmiş koruyucu obje ve semboller, bilhassa hayvanlara ve çocuklara takılan mavi boncuklu, halkalı kolyeler, düğümler, deniz kabukları ve boynuz diğer yaygın muska türlerini oluşturmaktadır. Mavi, kırmızı ve sarı renklerin ve tuz, biber gibi belli baharatların da koruyucu özelliğine inanılmaktadır. Ayrıca koruyucu nitelikteki el hareketini yapmak (mano cornuto), nazarı değdiğine inanılan kişiye hediye vermek, imrendiği şey yiyecekse bir miktar ikram etmek, o kişiye ait saç, tırnak gibi bir şeyi yakmak, özellikle çocukların yüzüne ve yetişkinlerin göz kapaklarına is karası sürmek, eve veya ağaca sarımsak asmak ve ateşe tuz atmak nazarın bertaraf edilmesi ya da etkisinin azaltılması için uygulanan yöntemlerdir (ayrıca bk. BÜYÜ; MUSKA).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ayn" md.; *Tâcü'l-ârûs*, "nızr", "sf" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, II, 711; A. Dundes, "Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in Indo-European and Semitic Worldview", *The Evil Eye: A Casebook* (ed. A. Dundes), Madison 1992, s. 257-312; E. S. McCartney, "Praise and Dispraise in Folklore", a.e., s. 9-38; A. Brav, "The Evil Eye Among the Hebrews", a.e., s. 44-54; A. S. Woodburne, "The Evil Eye in South Indian Folklore", a.e., s. 55-65; B. A. Donaldson, "The Evil Eye in Iran", a.e., s. 66-77; L. C. Jones, "The Evil Eye Among European-Americans", a.e., s. 150-168; R. G. Coss, "Reflections on the Evil Eye", a.e., s. 181-191; H. Schoeck, "The Evil Eye: Forms and Dynamics of Universal Superstition", a.e., s. 192-200; C. Yronwode, "The Evil Eye" (<http://www.lucky Mojo.com/evileye.html>); F. T. Elworthy, "Evil Eye", *ERE*, V, 608-615.

SALİME LEYLA GÜRKAN

Câhiliye Arapları'nın hayatında nazarın büyük önemini bulduğu bilinmektedir. Onların telakkisine göre bakışlar çoğunlukla kötü etkiler doğurur. Bazı kişilerin bakışıyla insan ve hayvanların ölmesi mümkündür. Câhiz bu özellikleriyle tanınan gök gözlü kişilerden söz etmektedir (*Kitâbü'l-Hayevân*, V, 331-332). Araplar ayrıca yılan, köpek, tilki ve tavus gibi hayvanların nazarının tesirli olduğunu, devenin, göz değişiminin çok etkili olan hayvan grubunda yer aldığını kabul ediyordu. Câhiliye Arapları nazardan korunmak için atların boynuna beyaz boncuk takıyor, çocuk-